

Posudek na disertační práci **Mgr. Jiřího Hlaváčka: *Vzestup a pád ČSLA?! Vojenská profese (1960–1970) v kolektivní paměti příslušníků důstojnického sboru.*** Praha: UK, FHS, Obecná antropologie: Integrální studium člověka, 2018, 249 stran (včetně příloh)

Disertační práce Jiřího Hlaváčka zúročuje autorův dlouhodobý badatelský zájem o problematiku dějin vojenství a militárních kultur v bývalém Československu, jimž se věnoval již ve svých předešlých úspěšně obhájených kvalifikačních pracích na bakalářském oboru Studií základů humanitní vzdělanosti a posléze magisterském oboru Orální historie – soudobé dějiny FHS UK. Vzhledem k tomu, že mám možnost pozorovat autorovu cestu již od poměrně raných studijních let, dokončení této práce proto vnímám jako symbolické završení určité etapy autorova osobního vědecko-badatelského vývoje a přerodu z vysokoškolského studenta v perspektivního badatele v oblasti historiografie soudobých dějin.

Autor si pro svou disertační práci vybral téma z oblasti, která se v posledních letech sice stala populárnější mj. díky odborným příspěvkům individuálních badatelů, badatelských týmů (zejména z „resortního“ Vojenského historického ústavu Armády ČR), a zejména v díky tvorbě množství pamětníků- „ex-vojáků“ popisujících svou zkušenost na stránkách vzpomínek a memoárů. Pokud pomineme množství těchto pamětních svědectví, podobně jako práce specializované na „vojensko-technickou“ a „vojensko-výstrojní“ stránku existence bývalé čs. „lidové“ armády, dosavadní tuzemská (a dílem i zahraniční) vojenská historiografie zaměřená na šedesátá léta minulého století se soustředila zejména na popis vojensko-organizačních struktur, hledání vztahu a „místa“ čs. armády v „reálně-socialistickém“ mocenském systému (ať již v tuzemském, a to zejména v souvislosti s politickými čistkami po roce 1968; či mezinárodním – zejména „místa“ mezi armádami Varšavského paktu), případně se pak pokoušela charakterizovat jednotlivé kauzy dotýkající se buď obecných dějin studené války (např. postojů čs. armády za „horkých krizí“ studené války) či „velkých“ politických reforem tzv. pražského jara, okupace 1968 a počátků tzv. normalizace, případně se historikové zabývali vybranými osobnostmi veřejného života spjatými s armádním prostředím (např. generálem J. Šejnou či L. Svobodou). Autorovu volbu proto lze jen kvitovat, neboť i po třech desítkách let od pádu tzv. komunistického režimu v Československu prací analyticky se zabývajících zkušeností dobových aktérů a pokoušejících se začlenit tento pohled do širšího dobového kontextu není příliš velký nadbytek – ba naopak se domnívám, že prací zaměřených tímto způsobem je doslova „jako šafránu“.

Z pohledu metodologického se autor se svým dílem pohybuje na hranici mezi soudobou vojenskou historiografií (zkoumání militární problematiky), širše pojatými sociálními a kulturními dějinami (důraz na výzkum důstojnické profese a dějiny její každodennosti) a dílem i historickou antropologií (pohled na dobové dění „zevnitř“, případně „viděný zdola“) a hlavně orální historií (iniciace a spolu-podíl na vzniku unikátních historických pramenů se zohledněním jejich retrospektivních specifik). Místy příznávanou, místy pouze mezi řádky tušenou inspiraci odlišnými přístupy ke zkoumání minulosti velmi kvitují, neboť není při výzkumu výše zmiňované problematiky vůbec obvyklá, na straně druhé se nejedná o cestu vůbec snadnou, protože klade na autora značné nároky v orientaci nejen v tématu samotném, ale také ve zvažování pozitiv a negativ vytěžovaných pramenů a využívaných přístupů. Možná překvapivá absence klasické historicko-archivní heuristiky je dle mého názoru autorem v úvodu práce zargumentována, přesto bych nu chtěl položit do diskuze otázku, zdali vidí další potenciál v rozšíření analyticko-interpretativního pole v tomto směru bádání (např. využitím personálních či kádrových materiálů či osobních fondů uchovaných v archivech, případně dalších ego-dokumentů typu korespondence, deníků apod.)?

Jak jsem již naznačil výše, autor se při svém bádání opírá o poměrně širokou škálu historických pramenů, jako jsou dobové odborné publikace a armádní příručky, dobový „oborový“ a profesní (vojenský) tisk, dále pak memoárová literatura, elektronické zdroje (včetně pamětně zaměřených) a také prameny populární filmografie. Klíčovým pramenem (a zároveň i velkým přínosem pro autorovy následovníky a následovnice v oblasti badatelské) pak jsou orálněhistorické rozhovory, které byly pořízeny s pěti desítkami bývalých vojáků a vojákůň ČSLA, jež dílem natočil „v terénu“ autor sám, dílem využil rozhovorů shromážděných v paralelně realizovaných projektech (v COH ÚSD AV ČR či na Pracovišti OH-SD FHS UK). Celek těchto rozhovorů a jejich následná analýza a interpretace představuje nejdůležitější vklad do bádání nad danou problematikou, neboť pokud je mi známo, nikdo s takovýmto širokým souborem rozhovorů při výzkumu daného tématu nepracoval. Autor z mého pohledu velmi citlivě v souladu s platnou legislativou výsledné rozhovory anonymizoval, zároveň se však chvályhodně snažil zachovat „známost“ některých charakteristik důležitých z historického analyticko-interpretálního hlediska. Chtěl bych též podtrhnout „záchranný“ charakter pořízených rozhovorů, neboť velké množství narátorů vysokého věku v průběhu autorova výzkumu zemřelo. Jak již bylo zmíněno výše, autor záměrně rezignoval na archivní výzkum a jeho argumentaci lze více méně akceptovat, neboť se absencí využití archivních zdrojů snaží poměrně úspěšně alternovat za pomoci práce s dostupnou odbornou literaturou či dalšími dobovými prameny, jež byly publikovány. Výčet odborné literatury by vzhledem k záběru a disertačnímu formátu práce mohl být dle mého soudu poněkud širší (zejména v případě titulů zahraničních, a dílem také titulů k „nevojenským“ oblastem dějin Československa, případně týkající se i jiných dějinných epoch, než let šedesátých), nicméně výsledný korpus považuji za dostačující.

Vzhledem k dlouhodobému autorovu bádání dílo disponuje, řekl bych, promyšlenou, „vyzrálou“ a především logickou a potenciálně čtenářům srozumitelnou strukturou, která jde jednak „od obecného k jedinečnému“ a dále pak chronologicky „od nejstaršího k nejnovějšímu“. Kombinace těchto dvou linií se mi jeví jako velmi hodná pro postižení zkoumaného tématu dějin „důstojnické každodennosti“ a proměn této profese (s akcentem v pohledu jejích aktérů a akterek). Již z textu práce (a jejích příloh), stejně jako z obsahu citovaných ukázek rozhovorů je patrné, že autor se musel potýkat s nelehkým úkolem, jaká témata do svého interpretačního výběru pojmut, neboť vedle pěti obecnějších témat (cesta do armády, specifika vojenské profese, „stýkání a potýkání se“ s politickými a ideologickými vlivy, vztah k veřejnosti, vztah ke spojencům a protivníkům) a dvou „politicko-celospolečenských“ a dobově determinovaných (pražské jaro a srpnová okupace roku 1968; počátky tzv. normalizace) by se dalo pojednat bezesporu o množství témat dalších, nehledě k tomu, že každé z témat pojednávaných by se dalo ve výsledku mnohonásobně „prohloubit“. Celkově však zvolená koncepce i obsah působí informačně velmi bohatým a zároveň vyváženým dojmem, zvláště když množství dalších analyticko-interpretálních bodů a „vojensko-badatelských zákoutí“ lze nalézt v obsáhlých přílohách. Po stránce obsahové nemám k dílu žádných zásadních výhrad a připomínek a do diskuze bych chtěl autorovi položit obecnější otázku, v čem se (ať již subjektivně vnímaná či objektivně posuzovaná) vojenská každodennost a specifika profese důstojníků čs. armády šedesátých let (fungujících v rámci tehdejšího státu a společnosti lišila) od jejich předchůdců či nástupců v průběhu „krátkého“ dvacátého století, a v čem byla rámcově totožná?

Posuzovaná disertační práce je sepsána velmi čtivým jazykem, autorský text je vhodně provázán s citovanými ukázkami z pramenů a tvoří tak provázaný celek. Jak jsem již zmínil výše, pozitivním krokem se mi také jeví autorovo zařazení příloh analytického charakteru, jež vhodně doplňují samotný text. Při eventualitě knižního vydání bych doporučoval zařadit také přílohy obrazové, které by ještě řádově zvýšily atraktivitu výsledného textu.

Disertační práce Jiřího Hlaváčka je dílem velmi zdařilým a obohacujícím dosavadní stav poznání (nejen) o životě čs. vojenských profesionálů éry šedesátých let, v němž autor prokázal dostatečnou kompetenci samostatně badatelsky působit a posléze proměnit výsledky bádání v erudovaně sepsaný text, a proto práci vřele **doporučuji k obhajobě**. Podle mého soudu navíc dílo disponuje velkým potenciálem k zaujetí čtenářů a čtenářek mimo ryze akademické kruhy a proto bych autorovi doporučoval upravenou verzi v dohledném časovém horizontu publikovat.

V Praze, 12. prosince 2018

doc. PhDr. Pavel Mücke, Ph.D.